

Vaccinationsrådgivning till de som förhåller sig tveksamma till vaccinationer

– En Scoping review

David Antfolk

Examensarbete för (YH) – examen inom social- och hälsovård

Utbildning: Hälsovårdare (YH)

Vasa 2025

EXAMENSARBETE

Författare: David Antfolk

Utbildning och ort: Hälsovårdare & Vasa

Handledare: Marie Hjortell

Titel: Vaccinationsrådgivning till de som förhåller sig tveksamma till vaccinationer – En scoping review

Datum: 3.6.2025 Sidantal: 26

Bilagor: 5

Abstrakt

Vaccinationer är en central folkhälsoåtgärd, men vissa individer förhåller sig tveksamma till att vaccinera sig eller sina barn. För att vårdpersonal ska kunna bemöta dessa individer på ett effektivt sätt krävs en fördjupad förståelse av de faktorer som påverkar vaccinationsbeslut. Examensarbetet undersöker hur rådgivning kring vaccination kan utformas för att öka acceptansen hos tveksamma individer.

Studien syftade till att kartlägga befintlig forskning om vaccinationsrådgivning riktad till personer med en tveksam inställning till vaccination. Genom en scoping review identifierades och analyserades 7 vetenskapliga artiklar och grå litteratur för att skapa en helhetsbild av ämnet. Arbetet använde Antonovskys teori om Känsla av sammanhang (KASAM) som en teoretisk utgångspunkt för att förstå hur begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet kan påverka individens inställning till vaccination.

Resultaten visar att en framgångsrik vaccinationsrådgivning bygger på förtroendefulla möten där vårdpersonal bemöter individens oro med respekt och evidensbaserad information. Kommunikation anpassad efter individens kunskapsnivå och värderingar ökar sannolikheten för en positiv attitydförändring. Vidare framgår att rådgivning som stärker individens känsla av kontroll och förståelse för vaccinets nytta har störst genomslag.

Studien bidrar med insikter om hur vårdpersonal kan använda KASAM som en ram för att förbättra kommunikationen kring vaccination och främja informerade beslut hos tveksamma individer.

Språk: svenska

Nyckelord: vaccin, vaccintveksamhet, bemötande, scoping review, KASAM

BACHELOR'S THESIS

Author: David Antfolk

Degree Programme: Public Health Nurse (UAS), Vaasa

Supervisor(s): Marie Hjortell

Title: Vaccination counseling for those who are hesitant about vaccinations – A scoping review

Date: 3.6.2025

Number of pages: 26

Appendices: 5

Abstract

Vaccination is a central public health measure, yet some individuals remain hesitant about vaccinating themselves or their children. For healthcare professionals to effectively engage with these individuals, a deeper understanding of the factors influencing vaccination decisions is necessary. This thesis explores how vaccination counseling can be structured to increase acceptance among hesitant individuals.

The study aimed to map existing research on vaccination counseling targeted at individuals with a hesitant stance on vaccination. Through a scoping review, 7 scientific articles and grey literature were identified and analyzed to provide a comprehensive overview of the subject. Antonovsky's theory of Sense of Coherence (SOC) was used as a theoretical framework to examine how comprehensibility, manageability, and meaningfulness can influence an individual's attitude toward vaccination.

The results indicate that successful vaccination counseling is built on trust-based interactions where healthcare professionals address individuals' concerns with respect and evidence-based information. Communication tailored to the individual's level of knowledge and values increases the likelihood of a positive shift in attitude. Furthermore, counseling that enhances an individual's sense of control and understanding of the benefits of vaccination has the greatest impact.

This study provides insights into how healthcare professionals can use SOC as a framework to improve vaccination communication and support informed decision-making among hesitant individuals.

Language: swedish

Key words: vaccine, vaccinehesitancy, communication approach, scoping review, KASAM

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
2	Bakgrund.....	2
2.1	Centrala begrepp.....	2
2.2	Vaccinets uppkomst.....	3
2.3	Allmänt om vaccination.....	4
2.4	Flockimmunitet och vaccinationstäckning.....	5
2.5	Lagstiftning och obligatorisk vaccinering.....	5
3	Syfte och frågeställningar.....	6
4	Teoretisk utgångspunkt.....	6
5	Metod.....	8
5.1	Scoping review.....	8
5.2	Urval.....	9
5.3	Datainsamlingsmetod.....	9
5.4	Dataanalys.....	10
6	Etik.....	10
7	Resultat.....	11
7.1	Vaccintveksamhet och orsaker bakom vaccintveksamhet.....	11
7.2	Psykologiska faktorer bakom vaccintveksamhet.....	13
7.3	Missuppfattningar och informationsbrist.....	14
7.4	Informationskällors påverkan på vaccintveksamhet.....	14
7.5	Bemötande av vaccinkritiska personer.....	15
8	Diskussion.....	16
8.1	Metoddiskussion.....	16
8.2	Resultatdiskussion.....	17
8.3	Resultatanalys utifrån Antonovskys Känsla av sammanhang (KASAM).....	20
8.4	Slutsats.....	21
9	Källförteckning.....	23
	Bilaga 1 Sökprocessen - Databaser	
	Bilaga 2 Sökprocessen – Sökning via Google	
	Bilaga 3 Översikt av valda vetenskapliga artiklar	
	Bilaga 4 Översikt av Grey Literature (grå litteratur)	
	Bilaga 5 Resultatöversikt	

1 Inledning

Vaccination har haft stor uppmärksamhet efter svininfluensan och sedan Coronapandemin brutit ut över hela världen, Men det är också något som är ständigt aktuellt, speciellt mera efter pandemin och berör oss flesta. Vaccin är en av de mest framgångsrika och kostnadseffektiva hälsoåtgärderna i modern medicin och har räddat miljontals liv världen över. (UNICEF 2021)

För att hantera en pandemi effektivt krävs en tillräcklig vaccinationstäckning i befolkningen. Med "vaccinationstäckning" avses den andel av befolkningen som har blivit vaccinerad mot en viss sjukdom eller virus. En hög vaccinationstäckning är viktig eftersom den skapar en kollektiv immunitet som minskar spridningen av sjukdomar och skyddar dem som inte kan vaccineras, exempelvis på grund av medicinska skäl. Därför är vaccinationstäckning en avgörande faktor för att kontrollera smittsamma sjukdomar och för att förhindra nya pandemier (THL 2020)

Trots dessa fördelar finns det en växande skepticism mot vaccinationer, vilket har lett till en minskad vaccintäckning i vissa regioner. Denna ökade skepticism har särskilt märkts efter svininfluensan och covid-19-pandemin, där fler individer har blivit kritiska eller tveksamma till vaccinationer.

Den ökade kritiken mot vaccinationer kan ha flera orsaker, inklusive en ökad tillgänglighet till information på internet, en ökad medvetenhet om potentiella biverkningar och en ökad skepticism mot myndigheter och experter. Det är dock viktigt att notera att många av de påstådda farhågorna om vaccinationer saknar vetenskapligt stöd och bygger på missförstånd eller felaktig information. (Dubé, Gagnon, Nickels, Jeram & Schuster 2014)

Som blivande hälsovårdare är detta ett mycket aktuellt ämne som alla som arbetar inom hälso- och sjukvården kommer att behöva hantera. Vaccinationsrådgivning är en central del av det arbetet eftersom hälsovårdare ofta är de som står i kontakt med personer som är tveksamma eller kritiska till vaccination. Genom att ge korrekt information och skapa en öppen dialog kan hälsovårdare spela en avgörande roll för att öka förståelsen och minska rädslor kring vaccinationer. Därför har jag valt att fokusera på hur man på ett professionellt sätt bemöter personer som är kritiska eller tveksamma till vaccinationer.

Syftet med detta examensarbete är att undersöka de vanligaste farhågorna och frågor som personer som är tveksamma till vaccinationer har och att utveckla riktlinjer för hur man kan kommunicera med och ge råd till dessa personer på ett effektivt sätt. Jag riktar mig inte mot något speciellt vaccinpreparat. Utan studien redogör för de som ställer sig tveksamma till vaccin över lag.

2 Bakgrund

I denna del lyfter jag fram bakgrundsinformation som jag anser relevant för de som läser att vara medveten om, så att de kan få en bra uppfattning om syftet av detta arbete. Jag kommer ta upp om vaccinetts uppkomst, allmänt om vaccination, flockimmunitet och vaccinationstäckningen samt om lagstiftning och obligatorisk vaccinering.

2.1 Centrala begrepp

Vaccin & vaccination

THL beskriver ordet vaccin på detta sätt: "Vaccin är läkemedelspreparat som förebygger smittsamma sjukdomar och anknytande följsjukdomar, skador och dödsfall". (THL 2024)

Vaccination är när man tillför ett antigen till kroppen från den bakterien eller virus som orsakar. (Nationalencyklopedin 2023a)

Vaccintveksamhet

Vaccintveksamhet innebär att en person tvekar, skjuter upp eller avstår från vaccination trots att vaccinet finns tillgängligt (WHO, 2019). Det betyder inte att personen är helt emot vaccin, utan att det finns osäkerhet eller oro kring dess säkerhet, effektivitet eller nödvändighet (MacDonald, 2015).

Desinformation

Desinformation är när någon sprider medvetet avsiktligt felaktig, falsk, vilseledande information eller rent ut sagt lögn. Man sprider det på ett planerat sätt och man försöker nå en viss målgrupp. Meningen med desinformation är att påverka människors åsikter och

attityder mot olika saker samt påverka dem hur de kommer agera. (Nationalencyklopedin 2023b)

Bemötande

Ordet bemötande innebär hur man betar sig mot andra människor eller djur (Nationalencyklopedin 2023c). Inom hälso- och sjukvården är bemötande en central del av kommunikation och kan påverka hur patienter tar emot information om exempelvis vaccinationer.

2.2 Vaccinets uppkomst

På 1700-talet spreds smittkoppor runt hela världen. Smittkoppor är väldigt smittsamma och de spreds till människor genom droppsmitta. Dödligheten var mycket hög och bara i Europa så fanns det cirka 60 miljoner dödsfall på grund av sjukdomen. 90 procent av de som dog var barn (Folkhälsomyndigheten 2013). Variolaviruset hör till släktet orthopoxvirus och är grundorsaken till smittkoppor. AP koppor och kokoppor är exempel på sjukdomar som också hör till detta virus. Som tur är smittkoppsviruset helt utrotat i dagens läge på grund av vaccin (THL 2020a).

I slutet av 1700-talet så hörde en engelsk läkare vid namn Edward Jenner rykten om personer som sade att de var immuna mot smittkoppor eftersom de tidigare haft kokoppor. Han blev så intresserad av sammanträffandet runt dessa sjukdomar så att han forskade många år om ämnet, för att förhoppningsvis hitta en antidot mot smittkoppor. 1796 så testade Jenner en metod, där man först tog vätska ur blåsorna som uppkom vid kokoppor och därefter överförde den genom små snitt till de friska personernas armar. Detta ledde till att personerna blev sjuka med kokoppor. Nästa steg i processen var då personerna hade tillfrisknat efter kokoppor så utsattes de för smittkoppor. Som tur var blev Jenners patienter aldrig sjuka med smittkoppor och genom detta fick Jenner vetenskapliga evidens för att kokoppor kan ge immunitet för smittkoppor. Edward Jenners metod spred sig väldigt snabbt runt omkring hela världen och stora vaccinationsprogram för smittkoppor började införas för att förhoppningsvis minska på smittkoppor som var en dödlig sjukdom (Morgan & Parker 2007).

Edward Jenners otroliga upptäckt 1796 och all vaccinutveckling genom tiden så har hjälpt WHO att starta en mycket intensiv kampanj 1967 mot att utplåna smittkoppor helt. Kampanjen blev en mycket stor succé som sedan ledde till att WHO förklarade 1980 att smittkopporna hade helt utrotats från världen. Smittkoppor är även i skrivande stund, den första samt enda sjukdomen som vi har helt lyckats utplåna från världen (WHO 2021).

2.3 Allmänt om vaccination

Vaccin anses vara den en av den mest effektiva metoden som existerar för att hjälpa rädda barns liv. På grund av detta så är vaccination en av den allra största hälsoframgången genom tiderna. På 1970-talet så var det mindre vanligt att vaccinera jämfört med hur det är i dag. Idag har vi en vaccinationstäckning som är runt 86 procent jämfört 1970 då det var mindre än 10 procent (UNICEF 2021).

Det finns ännu miljoners barn världen runt som aldrig blivit vaccinerade. Var 20:e sekund så dör ett barn i följd av sjukdomar som skulle ha kunnat förhindrats bara barnet skulle ha vaccinerats. Det har blivit mer vanligt nu i länder som har ingen brist på vaccin att föräldrar avstår från att ge vaccin till sina barn. Sjukdomar som tidigare varit utrotade som till exempel mässling har börjat komma tillbaka på grund av detta och har lett till epidemier och utbrott runt de ovaccinerade barnen. För att ge exempel, så var det endast 7100 sjukdomsfall av mässling 2007 i Europa medan 2019 hade siffran höjts till otroliga 82 600 sjukdomsfall (UNICEF 2021).

År 2019 så inkluderade WHO vaccinationstveksamhet som ett av de 10 hoten mot den globala hälsan. Människor som inte väljer att vaccinera sig eller sina egna barn har ofta flera orsaker och sällan bara en orsak. Tre stora orsaker är oftast: Dålig tillgång till vacciner, självbelåtenhet och bristande förtroende för vaccin. Enligt vetenskaplig forskning anses hälsovårdspersonalen vara den mest förtroendegivande rådgivaren som också kan påverka vaccinbeslut, därför är det viktigt att de som jobbar inom detta får stöd så att de kan hjälpa och handleda dessa personer med trovärdig och pålitlig info om vacciner (WHO 2022).

2.4 Flockimmunitet och vaccinationstäckning

Befolkningen i Finland vaccineras enligt det nationella vaccinationsprogrammet. Dessa vaccinationer är avgiftsfria samt frivilliga för alla. Detta program har hjälpt att utrota flera sjukdomar och gjort flera sjukdomar mera sällsynta i Finland (THL 2021b).

Flockimmunitet innebär att när en stor del av befolkningen är immuna mot en smittosam sjukdom så slutar smittspridningen. På så sätt skyddas också de som inte är immuna för smittan. Detta kan leda till att sjukdomen utplånas helt (THL 2020b). Viktigt också att komma ihåg, vissa sjukdomar kan inte utrotas helt med flockimmunitet eller att man haft sjukdomen. Som exempel stelkramp (Tetanus), kan bara förebyggas med vaccin (THL 2020c).

Vaccinationstäckningen är i allmänhet bra i Finland, men sjukdomar som tidigare varit sällsynta/utrotade kan komma tillbaka om vaccinationstäckningen sjunker tillräckligt lågt (THL 2023). Du kan få uppgifter om Finlands vaccinationstäckning från nationella vaccinationsregistret. Uppgifterna du får är i realtid, på grund av att THL har lagstadgade uppgifter som följer upp hur liten eller stor mängd av befolkningen som har tagit olika vacciner (THL 2021a).

2.5 Lagstiftning och obligatorisk vaccinering

Institutet för hälsa och välfärd (THL 2023b) tydliggör hur vaccinationer för hälso- och socialvårdspersonal ska ingå inom arbetsskyddet och patientsäkerheten samt utgöra en stor del i en högkvalificerad organisation. Lagen runt smittosamma sjukdomar 48§ kom i bruk 2018 (Finlex 2025). Lagen innebär att all social- och hälsovårdspersonal samt alla studeranden som gör praktik skall inneha vaccinationskydd som är i kraft då hen vårdar patienter som har fått svåra problem på grund av smittosamma sjukdomar. Ett tillräckligt vaccinationskydd innefattar att person i fråga är skyddad genom vaccination eller att genomgått sjukdomarna vattkoppor och mässling. Influensavaccin är också ett krav för att få giltigt vaccinskydd. Skydd mot kikhosta behövs om du arbetar med barn. Arbetsgivaren ska stå för alla vaccinkostnader som hens personal behöver för att ha ett tillräckligt vaccinationskydd som jobbet kräver. Personer som av en eller annan orsak har bristfälligt vaccinskydd men har speciella orsaker varför de inte kan bli vaccinerade kan bli godkända att få jobba med patienter som kan anses vara i riskgrupp för allvarliga risker av

smittosamma sjukdomar. Undantagen som godkänns är personalbrist då det inte finns yrkesskickligpersonal, så kan en ny arbetare snabbt börja sitt jobb eller ifall arbetarens hälsotillstånd inte tillåter vaccination (THL 2020e).

3 Syfte och frågeställningar

Syftet med detta arbete är att undersöka hur vårdpersonal bäst kan bemöta personer som är tveksamma till vaccination och att analysera de vanligaste orsakerna till vaccintveksamhet. Arbetet syftar även till att kartlägga vad litteraturen och aktuell forskning säger om detta ämne, samt att utforska de strategier och metoder som kan användas för att effektivt kommunicera både fördelar och risker med vaccination till denna specifika grupp. Målet är att minska tveksamheten och därmed bidra till en ökad vaccinationstäckning i samhället.

De centrala frågeställningarna för studien är:

1. Vilka är de vanligaste orsakerna till vaccintveksamhet?
2. Hur kan vårdpersonal bemöta och kommunicera med vaccintveksamma personer på bästa möjliga sätt?

4 Teoretisk utgångspunkt

Som teoretisk utgångspunkt har jag valt Aaron Antonovskys teori, känsla av sammanhang även kallad KASAM. Enligt Antonovsky är KASAM en central faktor för människors förmåga att hantera och anpassa sig till stress och utmaningar i livet. Teorin om känsla av sammanhang baseras på Antonovskys forskning inom området salutogenes, vilket är studiet av faktorer som främjar hälsa och välbefinnande.

Känsla av sammanhang handlar om hur människor upplever sin livssituation och i vilken grad de känner att de kan hantera livets krav. En stark känsla av sammanhang innebär att individer upplever sin omvärld som begriplig, hanterbar och meningsfull. Detta gör dem

bättre rustade att hantera stress och svårigheter, vilket är avgörande för deras fysiska och psykiska hälsa.

Känsla av sammanhang består av de tre huvudkomponenterna begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet (Antonovsky, 2005. S. 9, 16).

Begriplighet (Comprehensibility)

Begriplighet handlar om människors förmåga att förstå och ge mening åt de händelser och situationer de möter i livet. De som har en hög begriplighet känner att de kan förstå och hantera de utmaningar som kommer i deras väg, vilket kan stärka deras förmåga att hantera stressiga situationer, exempelvis att bemöta information om vaccination och dess risker (Antonovsky, 2005. S. 44).

Hanterbarhet (Manageability)

Hanterbarhet refererar till upplevelsen av att ha de resurser som behövs för att möta de krav som livet ställer på en. Detta innebär att människor känner att de har kapacitet och stöd för att hantera olika situationer. När det gäller vaccination kan detta exempelvis handla om att känna att man har tillgång till tillförlitlig information och stöd från vårdpersonal för att fatta informerade beslut (Antonovsky, 2005. S. 45).

Meningsfullhet (Meaningfulness)

Meningsfullhet handlar om individens känsla av att det finns ett syfte och värde i de aktiviteter och relationer man engagerar sig i. Det är den komponent som mest starkt kopplar samman individens personliga upplevelse av att något är viktigt och värt att lägga tid och energi på. I kontexten av vaccination innebär detta att människor kan känna att vaccination är en viktig del av att skydda sig själva och samhället, vilket kan ge en känsla av värde och syfte i deras beslut att vaccinera sig (Antonovsky, 2005. S. 45–46).

Teorin om KASAM är särskilt relevant för detta arbete eftersom den kan hjälpa till att förstå varför vissa individer är tveksamma till vaccination och hur vårdpersonal kan arbeta för att öka deras känsla av begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet när det gäller vaccination. Genom att tillämpa Antonovskys teori kan vårdpersonal skapa en mer empatisk och effektiv rådgivning, vilket kan bidra till att öka vaccinationstäckningen och minska tveksamheten.

5 Metod

I detta kapitel beskrivs scoping review-metoden och varför jag har valt just denna metod för mitt examensarbete. Här förklarar jag hur datainsamlingen genomfördes, vilken analysmetod som använts, samt hur etiska aspekter har beaktats i arbetet. Valet av en scoping review-metod baserades på att denna metod passar bäst för att besvara mina frågeställningar och syfte, som handlar om att kartlägga och sammanfatta forskning om vaccintveksamhet och bemötande av vaccintveksamma personer.

5.1 Scoping review

En scoping review är en metod för litteraturöversikt som används för att systematiskt undersöka omfånget, området och naturen av forskningsbevis inom ett specifikt ämnesområde. Metoden beskrevs av Arksey och O'Malley 2005 och har sedan dess blivit en populär metod för att kartlägga forskning inom komplexa och mångfacetterade områden. Till skillnad från traditionella systematiska litteraturöversikter, som fokuserar på att besvara specifika forskningsfrågor med hjälp av strikta inklusions- och exklusionskriterier, syftar en scoping review till att ge en bredare översikt och sammanfattning av befintlig forskning (Arksey & O'Malley, 2005).

En scoping review innehåller vanligtvis följande steg: Problemformulering, vilket är då forskaren definierar ämnet och syftet med översikten samt de frågeställningar som ska undersökas. Sökstrategi, vilket är då forskaren utformar en omfattande sökstrategi för att identifiera relevant litteratur inom det valda ämnesområdet. Urval av studier, vilket är då studier väljs ut enligt fördefinierade inklusions- och exklusionskriterier. Scoping reviews tenderar att vara mindre restriktiva än traditionella litteraturöversikter när det gäller att inkludera olika typer av studier och evidens. Dataextraktion, vilket är då forskaren extraherar och sammanfattar relevant information från de inkluderade studierna. Sammanställning och presentation, vilket är då resultaten av litteraturöversikten sammanställs och presenteras i en översiktlig form, vanligtvis genom användning av tabeller, diagram eller andra visuella hjälpmedel (Arksey & O'Malley, 2005).

En scoping review ger en överblick över befintlig forskning inom ett ämnesområde, identifierar kunskapsluckor och ger vägledning för framtida forskning eller policyutveckling. Denna metod är särskilt användbar när forskningsområdet är komplext och mångfacetterat eller när det saknas en tydlig sammanställning av forskningsbevis på området (Arksey & O'Malley, 2005).

5.2 Urval

Då mitt val av metod är scoping review är materialet som jag samlat in vara från vetenskapliga artiklar men också "grey material" som till exempel organisationers hemsidor, publikationer och rapporter.

Som kriterier har jag att materialet jag använt är max 10 år gamla och att det ska handla om vaccinationstveksamhet, bemötande vid vaccination och faktorer som kan påverka ens tveksamhet till vaccinering. Jag har sökt material genom Google och andra sökmotorer som databasen Sagepub samt Pubmed. där jag kan hitta vetenskapliga artiklar om ämnet.

De sökord jag använt för att hitta relevant litteratur är bland annat: *vaccine hesitancy*, *vaccine autism*, *negative vaccine attitudes*, *vaccine attitudes behavior*. Jag kommer även att använda olika kombinationer av dessa sökord för att bredda urvalet och inkludera relevant forskning.

Jag valde dessa vetenskapliga artiklar för att de svarade bra på mina frågeställningar och de var max 10 år gamla samt handlade de om ämnet jag skrev om.

5.3 Datainsamlingsmetod

Data samlades in genom att följa en systematisk process för scoping review, som inkluderar att söka material på internet, i databaser och från organisationers hemsidor. Jag använde specifika sökord i databaserna Sagepub och PubMed, såsom: "vaccine hesitancy", "vaccine autism", "negative vaccine attitudes", och "vaccine attitudes behavior". Jag använde olika kombinationer av dessa sökord för att säkerställa att relevant litteratur täcktes. Urvalet görs enligt de kriterier som definieras för scoping reviews, där endast de studier som direkt besvarar syftet och frågeställningarna tas med. Detta innebär att jag noggrant granskar varje studie för att säkerställa att den är relevant för mitt arbete. 7 Vetenskapliga artiklar

hittades som gav svar på frågeställningarna, dessa hittar du under rubriken bilagor. Jag har också gjort 5 bilagor om hur jag hittat informationen till arbetet.

5.4 Dataanalys

Dataanalysen gör man också utgående från en av processerna från scoping review. Man börjar kartläggningen av materialet som man samlat in. Man går sedan igenom materialet och nyckelorden och teman söks och läggs upp på ett överskådligt och systematiskt sätt. Allt detta utgör basen av analysen. Sedan sorterar man in materialet under nyckelorden och teman som hittats. Då man har sorterat så sammanfattar man och rapporterar resultatet i ett överskådligt sätt och skriver det i en löpande text samt gör en resultatöversikt i tabellform (Arksey & O'Malley, 2005).

6 Etik

Forskningsetik handlar om principer och normer som styr hur forskning utförs och hur forskare interagerar med deltagare, samhällen och forskningsresultat. Det är en viktig del av forskningsprocessen som syftar till att säkerställa att forskning genomförs på ett etiskt sätt och med respekt för människors välbefinnande, rättigheter och värdighet. Genom att följa forskningsetiska principer och riktlinjer kan forskare säkerställa att deras forskning bidrar till vetenskaplig kunskap på ett sätt som är både etiskt och samhällsnyttigt. Det är också viktigt att kontinuerligt reflektera över och diskutera etiska frågor som kan uppstå under forskningsprocessen. Centrala delar i god vetenskaplig praxis är hederlighet, allmän omsorgsfullhet i arbetet och noggrannhet. Det ska vara etiskt hållbara metoder som används då du samlar in data och analyserar. Korrekta källhänvisningar är också viktigt så arbetet som andra utfört respekteras. Man ska planera, genomföra, rapportera och lagra forskningen på ett sätt som vetenskaplig fakta kräver. Ifall man behöver forskningstillstånd så ska man skaffa det innan forskningen kan börja (Forskningsetiska Delegationen 2019).

Då mitt val av metod är scoping review så kommer materialet som jag samlar in vara från vetenskapliga artiklar men också "grey material" som till exempel organisationers hemsidor, publikationer och rapporter. Därför är det ytterst viktigt att vara noga med källkritiken, att de artiklar som jag använder är referensgranskade och publicerade i

vetenskapliga tidningar. Eftersom min forskning är en scoping review som baseras på sekundärdata från publicerade artiklar och "grey material", innebär det inte direkt hantering av personuppgifter eller samtycke från deltagare. Jag säkerställer dock att all information som används är offentlig, korrekt och citeras enligt gällande forskningsetiska principer. Jag använder hemsidor som har hög trovärdighet som uppdateras regelbundet. Vid användning av "grey material" är det viktigt att noggrant överväga källornas trovärdighet och transparens i syftet med materialet. Det är även nödvändigt att beakta upphovsrättsfrågor och korrekt ge erkännande åt alla källor.

Eftersom de flesta artiklar jag använder är på engelska, kommer jag att vara noggrann med översättningen för att säkerställa att inga missförstånd eller felaktigheter uppstår i den information som presenteras.

Jag kommer att följa Novias etiska anvisningar för hur man skriver ett slutarbete. Under hela forskningsprocessen har jag haft kontinuerlig kontakt med min handledare, vilket har varit avgörande för att säkerställa att arbetet följer etiska riktlinjer och att alla källor och metoder hanteras korrekt. Jag kommer också att vara i kontakt med handledaren vid behov och ha handledningsmöten för att få hjälp med frågor som kan uppstå under arbetets gång.

7 Resultat

I resultatkapitlet presenterar jag resultatet jag fått utgående från arbetets två frågeställningar, "Vad är de vanligaste orsakerna till vaccintveksamhet?", " Hur kan vårdpersonal bemöta och kommunicera med vaccinkritiska personer på bästa möjliga sätt?". Resultatet kommer presenteras som löpande text och ett mer överskådligare sätt i bilagorna.

7.1 Vaccintveksamhet och orsaker bakom vaccintveksamhet

Linda Karlsson (2021) undersöker i sin studie de psykologiska faktorer som påverkar människors attityder till vaccination och deras vaccinationsbeteenden. Vaccintveksamhet, som definieras som en ovilja eller tvekan inför att vaccinera sig trots tillgång till vaccin, är ett växande folkhälsoproblem och kan leda till minskad vaccinationsgrad och ökad risk för

sjukdomsutbrott. Karlsson belyser att vaccintveksamhet inte enbart handlar om brist på information, utan ofta har djupare psykologiska orsaker kopplade till tillit, riskuppfattning och känslomässiga reaktioner.

En central aspekt i studien är betydelsen av tillit – både till myndigheter, hälso- och sjukvårdssystemet samt forskarsamhället. Människor med låg tillit till institutioner är mer benägna att ifrågasätta vacciners säkerhet och effektivitet, vilket i sin tur kan leda till ökad tveksamhet och vaccinationsvägran. Karlsson (2021) lyfter även fram konspirationsteorier som en viktig faktor, där individer som tror på medicinska konspirationer, såsom idén att läkemedelsföretag döljer farliga biverkningar, ofta visar större motstånd mot vaccinering.

Utöver tillit och konspirations tro spelar också individens upplevelse av risk en avgörande roll. Studien visar att vissa människor uppfattar vacciner som mer riskfyllda än själva sjukdomarna de är avsedda att förebygga. Denna felaktiga riskuppfattning kan förstärkas av anekdotiska berättelser och desinformation, särskilt genom sociala medier. Karlsson (2021) förklarar att rädslor kopplade till biverkningar, även om de är sällsynta, kan överskugga de vetenskapliga bevisen om vaccinets säkerhet.

Vidare betonar studien att personlighet och emotionella faktorer också påverkar vaccinationsattityder. Clay (2017) diskuterar hur det beteendemässiga immunsystemet kan påverka negativa attityder till vaccination. Studien visar att personer med en hög känslighet för kontaminering och äckelkänslor är mer benägna att utveckla negativa attityder till vaccin. Dessa individer ser vacciner som en potentiell källa till sjukdom snarare än som en skyddande åtgärd. Detta kopplar till Karlssons (2021) fynd om att emotionella reaktioner ofta har en större påverkan på vaccinationsbeslut än rationell riskanalys. Clay (2017) menar att detta psykologiska mönster är djupt rotat i människans evolutionära försvarsmekanismer mot smitta, vilket gör det svårare att förändra en negativ inställning till vaccin genom traditionell informationsspridning.

Karlsson (2021) betonar vikten av att anpassa kommunikationsstrategier för att effektivt bemöta vaccintveksamhet. Hon föreslår att hälso- och sjukvården bör arbeta med att stärka allmänhetens tillit till vaccinationsprogram genom transparens och tydlig kommunikation. Att använda evidensbaserad information på ett begripligt sätt och samtidigt bemöta individens oro med empati kan vara avgörande för att minska vaccinskepsis. Slutligen påpekar studien att sociala normer och gruppträck också spelar en roll i

vaccinationsbeteenden, vilket innebär att kampanjer som betonar det kollektiva ansvaret kan vara effektiva för att öka vaccinationsviljan.

Sammanfattningsvis visar Karlssons studie att vaccinationsattityder och beteenden påverkas av en kombination av tillit, riskuppfattning, känslomässiga reaktioner och personlighetsdrag. För att öka acceptansen av vaccinationer krävs ett helhetsgrepp där både evidensbaserad information och psykologiska faktorer beaktas i kommunikations- och folkhälsostrategier (Karlsson, 2021).

I linje med detta diskuterar Larson et al. (2014) i artikeln "Vaccine hesitancy, refusal and access barriers: The need for clarity in terminology" att vaccintveksamhet inte är en enhetlig företeelse utan existerar på ett spektrum. Vaccintvekan kan sträcka sig från mild tveksamhet till total vaccinationsvägran. De betonar även att det är viktigt att skilja mellan vaccintveksamhet och tillgångsbarriärer. Många som avstår från vaccin gör det inte av ideologiska skäl, utan på grund av logistiska hinder såsom svårigheter att boka tid, brist på tillgång i vissa områden eller osäkerhet kring kostnader. Detta innebär att åtgärder mot vaccintvekan bör vara anpassade utifrån individens specifika skäl (Larson et al., 2014).

7.2 Psykologiska faktorer bakom vaccintveksamhet

Vaccintveksamhet är ett komplext fenomen som påverkas av flera psykologiska faktorer. Tillit spelar en avgörande roll i människors inställning till vaccin. Brist på förtroende för myndigheter, sjukvårdssystemet och läkemedelsföretag kan leda till ökad skepsis och ovilja att vaccinera sig. Denna misstro förstärks ofta av konspirationsteorier där vissa individer misstänker att ekonomiska intressen styr vaccinationsrekommendationerna snarare än folkhälsan. Studier har visat att personer som tror på medicinska konspirationer tenderar att vara mer skeptiska till vaccins säkerhet och effektivitet.

Riskuppfattning är en annan central aspekt. Många individer upplever vacciner som mer riskfyllda än de sjukdomar de är avsedda att skydda mot. Denna felaktiga riskvärdering kan förstärkas av anekdotiska berättelser och desinformation, särskilt via sociala medier. Emotionella faktorer spelar en stor roll. Rädsla för biverkningar, även om de är sällsynta, kan påverka vaccinationsviljan mer än rationell riskanalys. Dessutom har forskning visat att individer med hög känslighet för äckel eller låg tolerans för osäkerhet tenderar att vara mer skeptiska till vaccination. (Clay, 2017). Det beteendemässiga immunsystemet kan alltså

bidra till vaccinationskepsis genom att framkalla starka känslor av obehag inför injektioner eller innehållet i vacciner (Clay, 2017).

Larson et al. (2014) diskuterar hur kulturella faktorer och individuella värderingar påverkar inställningen till vaccination. De påpekar att vaccintveksamhet kan vara starkt kopplad till sociala normer och gruppidentitet. I vissa grupper kan vaccinationsvägran vara en del av en bredare misstro mot etablerade institutioner, vilket gör att traditionella informationskampanjer kan ha begränsad effekt. För att bemöta detta krävs kulturellt anpassad kommunikation som tar hänsyn till individens sociala sammanhang och övertygelser.

7.3 Missuppfattningar och informationsbrist

En viktig faktor bakom vaccintveksamhet är spridningen av desinformation och missuppfattningar om vaccin. En vanlig myt som länge motbevisats, men fortfarande påverkar människors beslut, är den felaktiga kopplingen mellan vaccin och autism. Sociala medier fungerar ofta som en plattform där felaktiga påståenden snabbt sprids, vilket kan förstärka rädslan för vaccinens säkerhet. Människor kan också misstolka vanliga och ofarliga biverkningar, såsom feber och lokal svullnad, som farligare än de egentligen är.

Vidare upplever vissa människor att de sjukdomar som vacciner skyddar mot är sällsynta eller ofarliga. Eftersom vaccinationsprogram har minskat förekomsten av sjukdomar såsom mässling och polio, kan en falsk känsla av trygghet uppstå, vilket leder till att individer inte ser behovet av att vaccinera sig. Religiösa och filosofiska övertygelser kan också påverka vaccinationsbeslut, där vissa individer föredrar naturlig immunitet framför vaccinering.

7.4 Informationskällors påverkan på vaccintveksamhet

Forskning visar att informationens källa har stor betydelse för individens attityd till vaccination. Enligt Charron, Gautier och Jestin (2020) kan tillgången till felaktig eller missvisande information från osäkra källor, såsom sociala medier och ovetenskapliga webbplatser, bidra till ökad tveksamhet inför vaccin. Studien visar att individer som i högre utsträckning förlitar sig på information från medicinska experter och hälsoorganisationer har en mer positiv inställning till vaccinering. Dessutom framgår det att personlig kommunikation med hälso- och sjukvårdspersonal kan vara en av de mest effektiva

strategierna för att öka vaccinationsviljan, eftersom patienter tenderar att lita på information som kommer direkt från sin vårdgivare (Charron et al., 2020).

En viktig aspekt av vaccintveksamhet är vilken typ av information individen tar del av. Charron, Gautier och Jestin (2020) visar att personer som får sin information från hälso- och sjukvårdspersonal har en högre benägenhet att vaccinera sig. Däremot tenderar individer som förlitar sig på sociala medier eller alternativa informationskällor att vara mer skeptiska till vaccin. Studien betonar att felaktig eller vilseledande information på nätet kan förstärka rädslan för vaccin och leda till ökad tveksamhet. Därför är det avgörande att vårdpersonal aktivt engagerar sig i att sprida evidensbaserad information och bemöta desinformation på ett tillgängligt sätt (Charron et al., 2020).

Vidare belyser studien att personer som får sin information främst från traditionella medier, såsom tidningar och TV-nyheter, ofta har en mer balanserad syn på vaccin. Däremot kan sociala medier skapa ekokammare där individer exponeras för ensidig information som förstärker deras befintliga övertygelser, vilket kan bidra till ökad skepsis och tveksamhet. Charron et al. (2020) betonar vikten av att myndigheter och sjukvårdsorganisationer stärker sin närvaro på digitala plattformar för att motverka desinformation och sprida evidensbaserad information.

7.5 Bemötande av vaccinkritiska personer

För att effektivt bemöta vaccinkritiska patienter föreslår Karlsson (2021) en empatisk och individanpassad kommunikation. Att visa förståelse för patientens oro och engagera sig i en öppen dialog om vaccinetts fördelar och risker kan vara avgörande för att förändra deras inställning. Det är också viktigt att hälso- och sjukvårdspersonal är väl insatta i de vanligaste missuppfattningarna och kan bemöta dessa med evidensbaserad information.

Enligt Charron et al. (2020) är det också viktigt att vårdgivare inte enbart fokuserar på att ge information utan också skapar en känsla av förtroende. Genom att bygga en relation med patienten där denne känner sig respekterad och hörd kan vårdpersonalen skapa ett mer öppet samtalsklimat, vilket gör att patienten är mer benägen att lyssna på och ta till sig informationen.

Sammanfattningsvis kan vaccinkritiska patienter bemötas på ett framgångsrikt sätt genom att använda en empatisk, personcentrerad metod som tar hänsyn till patientens oro och känslomässiga behov. Vårdpersonalens förmåga att skapa förtroende och förmedla vetenskapligt baserad information på ett begripligt sätt är avgörande för att minska tveksamheten och öka vaccinationsviljan.

8 Diskussion

Diskussionskapitlet fungerar som en avslutande del av examensarbetet där resultaten analyseras och sätts i relation till tidigare forskning, relevant teori och vald metod. Här diskuteras även urvalet, datainsamlingsprocessen och etiska överväganden, tillsammans med centrala begrepp som validitet, reliabilitet och trovärdighet. Syftet är att tolka resultatens betydelse för både forskning och praktisk tillämpning samt att reflektera kritiskt över arbetsprocessen och de huvudsakliga fynden. Kapitlet visar också förmågan att analysera arbetets gång och dra välgrundade slutsatser. Vid exempelvis en litteraturöversikt delas diskussionsdelen ofta in i en metod- och resultatdiskussion för att tydligare belysa olika aspekter av studien (Henricson, 2020, s. 411).

I detta avslutande kapitel granskas examensarbetet kritiskt och resultaten diskuteras utifrån en helhetssyn där arbetsprocessens olika steg analyseras. Författaren reflekterar över studiens styrkor och svagheter samt utvärderar informationshäftets betydelse. Diskussionen baseras på Henricsons bok om vetenskaplig teori och metod (2020) och är uppdelad i tre delar: metoddiskussion, resultatdiskussion och en avslutande diskussion.

8.1 Metoddiskussion

Vid datainsamlingen har enbart vetenskapligt granskade källor samt pålitliga organisationer, såsom Institutet för hälsa använts. Materialets trovärdighet har noggrant granskats för att säkerställa hög reliabilitet och validitet. En styrka i arbetet är att det fanns vetenskapliga artiklar samt pålitliga källor som svarade på frågeställningarna.

Vid litteratursökningen användes flera olika sökord och kombinationer, vilket genererade många träffar, men vissa artiklar visade sig vara irrelevanta. En mer precis sökstrategi hade

kunnat förbättra urvalet. Dessutom användes ett begränsat antal databaser, vilket kan ha minskat urvalet. Fler sökmotorer och databaser kunde ha ökat möjligheten att identifiera nyare och mer relevanta studier. Genom att inkludera fler databaser och bredda sökordens spektrum skulle man också potentiellt kunna få med artiklar från andra discipliner eller länder, vilket hade kunnat berika analysen ytterligare.

Examensarbetet har genomförts självständigt, vilket säkerställer att alla artiklar har granskats med samma kriterier och kvalitetskrav, vilket stärker reliabiliteten. Arbetet har dock granskats av handledare och lärare, vars feedback har varit värdefull för kvalitetsförbättring.

Resultatet har presenterats både i löpande text och i tabellform, vilket gör det mer överskådligt. Valet av scoping review som metod visade sig vara lämpligt för att identifiera relevant material.

Etiska aspekter har beaktats under hela arbetets gång. Eftersom all vetenskaplig litteratur var på engelska, har stor omsorg lagts vid korrekt översättning med hjälp av både egna språkkunskaper och pålitliga översättningsverktyg. Trots detta finns en viss risk för feltolkningar. Ett exempel på detta skulle kunna vara komplexa medicinska termer som inte alltid översätts exakt, vilket kan påverka resultatens nyanser. Källhänvisningar har hanterats noggrant, och samtliga referenser finns listade.

8.2 Resultatdiskussion

I resultatdiskussionen belyses de två frågeställningarna som undersökts i arbetet: orsakerna bakom vaccintveksamhet och hur vårdpersonal kan bemöta vaccinkritiska personer. De vanligaste orsakerna till vaccintveksamhet, som framkommit i både tidigare forskning och denna studie, är bristande tillit till myndigheter och hälsoorganisationer, rädsla för biverkningar, missinformation samt felaktiga riskuppfattningar. En central faktor är den emotionella aspekten av vaccineringen, där rädsla och personliga erfarenheter ofta påverkar individens beslut mer än rationella analyser av de faktiska riskerna. Detta stämmer överens med Karlssons (2021) forskning som visar att känslomässiga faktorer och personlighetsdrag, som känslighet för äckel eller låg tolerans för osäkerhet, kan ha en stor inverkan på attityder till vaccin.

Frågeställning 1: *Vad är de vanligaste orsakerna till vaccintveksamhet?*

Vaccintveksamhet är ett komplext fenomen som kan bero på flera olika faktorer. En av de vanligaste orsakerna är brist på tillit till myndigheter, hälsoorganisationer och läkemedelsindustrin, där människor ibland misstänker att rekommendationer kring vaccinationer styrs av ekonomiska intressen snarare än folkhälsan (World Health Organization, 2019).

Rädsla för biverkningar är också en framträdande anledning, där oro över sällsynta men allvarliga reaktioner kan få stor uppmärksamhet, trots att dessa är noggrant övervakade och extremt ovanliga (Folkhälsomyndigheten, 2022). Många tolkar även lindriga, vanliga reaktioner såsom feber eller lokal svullnad som farligare än de är (European Centre for Disease Prevention and Control, 2021).

Missinformation och brist på kunskap spelar en central roll, där myter om vaccinets säkerhet sprids via sociala medier och andra kanaler. Ett exempel på detta är den sedan länge motbevisade påstådda kopplingen mellan vaccin och autism (Taylor et al., 2014). En annan vanlig uppfattning är att risken för de sjukdomar vacciner skyddar mot är låg eller obefintlig, särskilt eftersom framgångsrika vaccinationsprogram har minskat förekomsten av dessa sjukdomar, vilket kan leda till en falsk känsla av trygghet (World Health Organization, 2020). Religiösa eller filosofiska övertygelser kan också påverka människors vilja att vaccinera sig, där vissa föredrar att förlita sig på naturlig immunitet framför vacciner (Folkhälsomyndigheten, 2022). Dessutom kan tidigare negativa upplevelser i vården skapa tveksamhet inför framtida vaccinationer (SAGE Working Group, 2014).

För att bemöta vaccintveksamhet är det viktigt att använda evidensbaserad information, kommunicera öppet och respektfullt samt bygga förtroende genom att lyssna på individens oro. Anpassad information som tar hänsyn till specifika frågor och behov kan bidra till att människor fattar välgrundade beslut kring vaccinationer och på så sätt skyddar både sig själva och samhället.

Frågeställning 2: *Hur kan vårdpersonal bemöta och kommunicera med vaccinkritiska personer på bästa möjliga sätt?*

Vid bemötande av vaccinkritiska personer framhålls vikten av en respektfull och lyhörd kommunikation där individens oro tas på allvar. Genom att erbjuda lättförståelig,

evidensbaserad information samt anpassad kommunikation kan vårdpersonal effektivt motverka tveksamhet och öka acceptansen för vaccinationer. Förmågan att lyssna, skapa en trygg dialog och samtidigt bemöta myter och missuppfattningar utan konfrontation är avgörande för att bygga förtroende och övertyga individer om vaccinets fördelar. Resultaten visar också att det kan vara effektivt att använda verkliga exempel eller berättelser, då dessa kan väcka känslomässiga reaktioner och skapa en starkare påverkan än endast statistik.

För att vårdpersonal ska kunna bemöta och kommunicera med vaccinkritiska personer på bästa möjliga sätt krävs ett respektfullt och lyhört förhållningssätt där individens oro och frågor tas på allvar. Det är viktigt att skapa en trygg dialog där förtroende byggs genom aktivt lyssnande och förståelse för de underliggande orsakerna till vaccintveksamheten (World Health Organization, 2020). En central strategi är att använda evidensbaserad och lättförståelig information som förklarar både vaccinernas effektivitet och säkerhet. Detta inkluderar att framhålla att de flesta biverkningar är lindriga och tillfälliga samt att risken för allvarliga reaktioner är mycket låg jämfört med riskerna kopplade till de sjukdomar vaccinerna skyddar mot (Folkhälsomyndigheten, 2022).

Det är även betydelsefullt att bemöta missuppfattningar och myter på ett sakligt men empatiskt sätt, utan att skapa en konfrontativ atmosfär. Forskning visar att tillhandahålla personligt anpassad information, där de specifika vacciner som diskuteras relateras till individens situation, kan öka benägenheten att acceptera vaccination (SAGE Working Group, 2014). Att använda berättelser och exempel från verkliga livet, där ovaccinerade individer drabbats av allvarliga sjukdomar, kan ibland vara mer övertygande än statistik. Dessutom är det viktigt att uppmuntra vaccinkritiska personer att söka tillförlitliga informationskällor och vägleda dem till pålitliga resurser såsom nationella folkhälsomyndigheter och Världshälsoorganisationen.

Sammanfattningsvis kan vårdpersonal förbättra mötet med vaccinkritiska genom att vara respektfulla, lyssna noggrant, kommunicera tydlig och anpassad information samt använda både vetenskapliga fakta och berättelser för att skapa en balanserad och tillitsfull dialog. Ett sådant bemötande stärker inte bara förtroendet för vaccinationer utan även för hälso- och sjukvården som helhet.

8.3 Resultatanalys utifrån Antonovskys Känsla av sammanhang (KASAM)

Aaron Antonovskys teori om Känsla av Sammanhang (KASAM) bygger på tre centrala komponenter: begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet (Antonovsky, 2005). Dessa faktorer påverkar individens förmåga att hantera stress och osäkerhet, vilket gör KASAM relevant i förståelsen av vaccintveksamhet och bemötandet av vaccinskeptiska patienter.

Begriplighet innebär att individen upplever världen som förutsägbar och strukturerad. Resultatet i denna studie visar att en av de främsta orsakerna till vaccintveksamhet är bristen på tillit till myndigheter och hälsoorganisationer, ofta kopplad till desinformation och konspirationsteorier. När vaccinationsinformation presenteras på ett otydligt eller motsägelsefullt sätt, kan det leda till en låg begriplighet och därmed en ökad vaksamhet mot vaccin (Karlsson, 2021). Genom att tydligt förklara de vetenskapliga grunderna för vaccins effektivitet och säkerhet kan vårdpersonal öka begripligheten för vaccinkritiska individer och därmed främja acceptans. För att stärka begripligheten bör vårdpersonal förmedla information om vaccinationer på ett tydligt, konsekvent och lättförståeligt sätt, vilket också förespråkas i tidigare forskning (Folkhälsomyndigheten, 2022).

Hanterbarhet handlar om individens upplevelse av att ha resurser att hantera livets utmaningar. Studien visar att emotionella faktorer, såsom rädsla för biverkningar och låg tolerans för osäkerhet, påverkar vaccinationsbeslut. För en individ med låg hanterbarhet kan vaccinationsbeslut upplevas som överväldigande, särskilt om de inte känner att de har stöd eller tillräckligt med information. Vårdpersonal kan stärka hanterbarheten genom att skapa en trygg miljö där patienten får ställa frågor och uttrycka oro utan att känna sig dömd. Att presentera konkreta exempel på vaccinets effektivitet och säkerhet kan också bidra till att stärka känslan av kontroll och hanterbarhet (SAGE Working Group, 2014).

Meningsfullhet refererar till i vilken grad en individ upplever att en situation är värd att engagera sig i. Studien visar att sociala normer och grupstryck kan påverka vaccinationsviljan, och att betoningen av det kollektiva ansvaret kan bidra till en högre acceptans för vaccin. En individ med hög meningsfullhet ser vaccination som en viktig del av sin egen och samhällets hälsa, medan en låg meningsfullhet kan leda till en känsla av att vaccination inte spelar någon roll för den enskilda individen. Vårdpersonal kan arbeta med att förmedla betydelsen av vaccinationer på ett sätt som knyter an till patientens egna

värderingar och livssituation, vilket i sin tur kan öka motivationen till att vaccinera sig (World Health Organization, 2019).

Sammanfattningsvis kan KASAM bidra till en djupare förståelse av vaccintveksamhet och hur den kan bemötas. Genom att stärka begripligheten, hanterbarheten och meningsfullheten kan vårdpersonal förbättra kommunikationen med vaccinskeptiska individer och därigenom öka acceptansen för vaccinering.

8.4 Slutsats

Sammanfattningsvis visar forskningen att vaccintveksamhet påverkas av en kombination av psykologiska, sociala och informationsrelaterade faktorer. Tillit till myndigheter, uppfattningen om risker, känslomässiga reaktioner och spridning av desinformation är centrala aspekter som formar individens inställning till vaccinering. För att öka vaccinationsacceptansen krävs en helhetsstrategi där både evidensbaserad information och psykologiska faktorer beaktas. Vårdpersonal spelar en avgörande roll i att skapa förtroende och bemöta vaccinskepsis genom anpassad kommunikation, öppen dialog och respektfullt bemötande. Genom att förstå de bakomliggande orsakerna till vaccintveksamhet och anpassa strategier därefter kan samhället arbeta för att förbättra folkhälsan och öka vaccinationstäckningen.

Framtida forskning skulle kunna fokusera på att utveckla och testa specifika kommunikationsmetoder för att bemöta vaccintveksamhet på ett ännu mer målinriktat sätt. Att vidare undersöka hur KASAM kan tillämpas på kommunikation om vaccination skulle kunna ge ännu djupare insikter om hur man bäst stödjer individer att fatta välgrundade beslut om sin hälsa.

Genom att arbeta med detta examensarbete har jag fått en djupare förståelse för de komplexa orsakerna bakom vaccintveksamhet och vikten av att bemöta vaccinkritiska personer på ett empatiskt och informerat sätt. Jag har lärt mig att det inte bara handlar om att ge fakta och information, utan också om att bygga förtroende och hantera de psykologiska och emotionella faktorer som påverkar individens beslut. Jag har också insett hur viktig kommunikation och förtroende är för att främja en positiv attityd till vaccinationer. Kommunikation spelar en avgörande roll, och jag har insett vikten av att anpassa budskapet efter individens behov och attityder. Detta arbete har också fördjupat

min förståelse för de utmaningar som vårdpersonal möter i sitt dagliga arbete och vikten av en respektfull och lyhörd dialog för att främja vaccinationsvilja och folkhälsa. Det här arbetet kan vara betydelsefullt för framtida arbete inom hälsovården, särskilt om man vaccinerar mycket på jobbet och kommer i kontakt med människor som är vaccintveksamma eller kritiska mot vaccin.

9 Källförteckning

Antonovsky, A. 2005. *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur

Arksey, H., and O'Malley, L. (2005). Scoping studies: towards a methodological framework. *International Journal of Social Research Methodology*. s. 19–32. ISSN 1364–5579. (Hämtad: 5.3.2024) <http://eprints.whiterose.ac.uk/1618/1/Scopingstudies.pdf>

Bell, J. 2000. *Introduktion till forskningsmetodik*. (3. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Charron, J., Gautier, A., & Jestin, C. (2020). Influence of information sources on vaccine hesitancy and practices. *Medecine et Maladies Infectieuses*, 50(8), 727–733.

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32067795/>

Clay, R. (2017). The behavioral immune system and attitudes about vaccines: Contamination aversion predicts more negative vaccine attitudes. *Social Psychological and Personality Science*, 8(2), 162–172. <https://doi.org/10.1177/1948550616664957>

Dubé, E., Gagnon, D., Nickels, E., Jeram, S., & Schuster, M. (2014). Mapping vaccine hesitancy--country-specific characteristics of a global phenomenon. *Vaccine*, 32(49), 6649–6654. (Hämtad: 16.5.2023) <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25280436/>

European Centre for Disease Prevention and Control, 2021, Overview of vaccination hesitancy in Europe.

Finlex, 2025, Lag om smittsamma sjukdomar. (Hämtad: 04.02.2025)

<https://finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2016/20161227>

Folkhälsomyndigheten, 2013, Sjukdomsinformation om smittkoppor. (Hämtad: 17.5.2023)

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/smittsamma sjukdomar/smittkoppor/>

Folkhälsomyndigheten. (2022). *Vaccination och kommunikation: Strategier för att hantera tveksamhet*.

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/bd5aa2a587c34239ac1f93020d215ebb/prata-om-vaccinationer.pdf>

Folkhälsomyndigheten, 2022, Vaccination och myter: Att hantera missuppfattningar om vaccination.

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/bd5aa2a587c34239ac1f93020d215ebb/prata-om-vaccinationer.pdf>

Forskningsetiska delegationen, 2019. Etiska principer för humanforskning och etikprövning inom humanvetenskap i Finland. (Hämtad: 17.5.2023)

https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/lhmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Henricson, M. (2020) Vetenskaplig teori och metod. (Upplaga 2:5). Lund: Studentlitteratur.

JHL, Tartuntatautilaki. (Hämtad: 17.5.2023)

<https://www.jhl.fi/tyoelama/ammattialat/sosiaali-iaterveyspalveluala/tartuntatautilaki/>

Karlsson, L. (2021). Psychological factors associated with vaccine attitudes and vaccination behaviors. <https://research.abo.fi/en/publications/psychological-factors-associated-with-vaccine-attitudes-and-vac>

Larson, H. J., Schulz, W. S., Tucker, J. D., & Smith, D. M. D. (2014). Vaccine hesitancy, refusal and access barriers: The need for clarity in terminology. *Vaccine*, 32(19), 2215-2217. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28830694/>

MacDonald, N. E. (2015). Vaccine hesitancy: Definition, scope and determinants. *Vaccine*, 33(34), 4161-4164. (Hämtad 25.03.2025) <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25896383/>

Morgan, A-J., Parker, S., 2007, Translational Mini-Review Series on vaccines: The Edward Jenner Museum and the history of vaccination, *Clinical & Experimental Immunology*, vol. 147, s. 389-394.

Nationalencyklopedin, 2022a, Bemötande. (Hämtad: 17.5.2023) <https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/bemotande>

Nationalencyklopedin, 2023a, Vaccin. (Hämtad: 04.03.2024)

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/vaccin>

Nationalencyklopedin, 2023b, Desinformation (Hämtad: 04.03.2024)

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/desinformation>

SAGE Working Group. (2014). Report on vaccine hesitancy.

<https://www.medbox.org/pdf/60250c8acc31276dbe0cf795>

Taylor, L. E., Swerdfeger, A. L., & Eslick, G. D. (2014). Vaccines are not associated with autism: An evidence-based meta-analysis of case-control and cohort studies.

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24814559/>

THL, 2024, Vaccin A-Ö. (Hämtad: 04.03.2024)

<https://thl.fi/sv/teman/infektionssjukdomar-och-vaccinationer/vaccin-a-o>

THL, 2023, Vaccinationstäckning. (Hämtad: 16.5.2023)

<https://thl.fi/sv/web/infektionssjukdomar-och-vaccinationer/information-om-vaccinationer/det-nationella-vaccinationsprogrammet/vaccinationstackning>

THL, 2020a, Smittkoppor. (Hämtad: 17.5.2023) <https://thl.fi/sv/web/infektionssjukdomar-ochvaccinationer/sjukdomar-och-bekampning/sjukdomar-och-sjukdomsalstrare-ao/smittkoppor>

THL, 2020c, Stelkramp (Tetanus). (Hämtad: 17.5.2023)

<https://thl.fi/sv/web/infektionssjukdomar-och-vaccinationer/sjukdomar-ochbekampning/sjukdomar-och-sjukdomsalstrare-a-o/stelkramp-tetanus->

THL, 2021a, I Finland är vaccinationstäckningen för vacciner som ingår i vaccinationsprogrammet för små barn utmärkt. (Hämtad: 17.5.2023)

<https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/-/i-finland-ar-vaccinationstackningen-for-vaccinersom-ingar-i-vaccinationsprogrammet-for-smabarn-fortfarande-utmarkt>

THL, 2021b, Det nationella vaccinationsprogrammet. (Hämtad: 17.5.2023)

<https://thl.fi/sv/web/infektionssjukdomar-och-vaccinationer/information-omvaccinationer/det-nationella-vaccinationsprogrammet>

THL, 2023b, Vaccination av social- och hälsovårdspersonal. (Hämtad: 17.5.2023)

<https://thl.fi/sv/web/infektionssjukdomar-och-vaccinationer/information-om->

[vaccinationer/vaccination-av-olika-malgrupper/vaccination-av-social-och-halsovardspersonal](#)

THL, 2020e, Varför behövs vaccinationer? Helsingfors. (Hämtad: 17.5.2023)

[https://thl.fi/sv/web/infektionssjukdomar-och-vaccinationer/information-om-vaccinationer/varfor-behovs-vaccinationer-](https://thl.fi/sv/web/infektionssjukdomar-och-vaccinationer/information-om-vaccinationer/varfor-behovs-vaccinationer)

Unicef, 2021, En av de mest effektiva metoder att rädda barns liv. (Hämtad: 16.5.2023)

<https://unicef.se/fakta/vaccinationer>

World Health Organization. (2020). How to respond to vaccine hesitancy: A practical guide for healthcare workers.

WHO, 2021, Smallpox. (Hämtad: 17.5.2023)

https://www.who.int/healthtopics/smallpox#tab=tab_1

WHO, 2022, Ten threats to global health 2019. (Hämtad: 17.5.2023)

<https://www.who.int/newsroom/spotlight/ten-threats-to-global-health-in-2019>

Bilaga 1 – Sökprocessen - Databaser

Databas	Sökord	Träffar	Urval
Pubmed	Vaccine AND hesitancy	8,992	4
Pubmed	Vaccine AND autism	1,206	1
Sagepub	Negative AND vaccine AND attitudes	4,658	1
Åbo akademi pub	Vaccine AND attitudes AND behavior	26	1

Bilaga 2 – Sökprocessen – Sökning via Google

Sökord	Antal träffar totalt	Användbara träffar	Hemsidor
Vaccin uppkomst	39 00	1	1.Folkhälsomyndigheten: Sjukdomsinformation om smittkoppor
Vaccin tveksamhet	5 680	2	1.Folkhälsomyndigheten: Vaccination och kommunikation: Strategier för att hantera tveksamhet 2.Folkhälsomyndigheten: Vaccination och myter: Att hantera missuppfattningar om vaccination
Etik + forskning	8 340 000	1	1.Forskningsetiskadelegationen: Etiska principer för humanforskning och etikprovning inom humanvetenskap i Finland.
Vaccine hesitancy	14 100 000	2	1.European centre of disease prevention and control: Overview of vaccination hesitancy in Europe. 2. SAGE Working Group: Report on vaccine hesitancy.

Bilaga 3 – Översikt av valda vetenskapliga artiklar

Författare och utgivningsår	Titel	Syfte	Metod	Resultat
Charron, J., Gautier, A., & Jestin, C. (2020)	Influence of information sources on vaccine hesitancy and practices	Att undersöka hur olika informationskällor påverkar vaccineresistens och vaccinationsbeteenden.	Kvantitativ studie som använde enkäter och intervjuer för att samla in data.	Informationskällor, särskilt sociala medier och osäkra källor, påverkar vaccineresistens starkt.
Clay, R. (2017)	The behavioral immune system and attitudes about vaccines: Contamination aversion predicts more negative vaccine attitudes	Att utforska hur känslighet för kontaminering påverkar attityder till vaccinationer.	Experimentell design med enkäter och psykologiska tester för att mäta aversion mot kontaminering.	En högre känslighet för kontaminering var starkt förknippad med negativa attityder mot vaccination.
Dubé, E., Gagnon, D., Nickels, E., Jeram, S., & Schuster, M. (2014)	Mapping vaccine hesitancy--country-specific characteristics of a global phenomenon	Att kartlägga vaccineresistens och identifiera landsspecifika faktorer som påverkar den.	Systematisk genomgång av litteratur och internationella fallstudier.	Vaccinmotstånd varierar beroende på land och kulturella faktorer, med specifika hinder i varje region.
Karlsson, L. (2021)	Psychological factors associated with vaccine attitudes and	Att undersöka psykologiska faktorer som påverkar attityder till och beteenden kring vaccinationer.	Både kvalitativ och kvantitativ forskning, inklusive enkätundersökningar	Personliga egenskaper, som känslighet för osäkerhet och rädsla, påverkar

	vaccination behaviors		och psykologiska analyser.	vaccinationstillstånd negativt.
Larson, H. J., Schulz, W. S., Tucker, J. D., & Smith, D. M. D. (2014)	Vaccine hesitancy, refusal and access barriers: The need for clarity in terminology	Att analysera och definiera termer som relaterar till vaccinvägran och tveksamhet.	Litteraturöversikt och begreppsanalys.	Behovet av tydliga definitioner och terminologi för att hantera vaccinresistens effektivt identifierades.
MacDonald, N. E. (2015)	Vaccine hesitancy: Definition, scope and determinants.	Definiera begreppet vaccintveksamhet, beskriva dess omfattning och identifiera de viktigaste faktorerna som påverkar tveksamhet till vaccination.	Litteraturöversikt baserad på tidigare forskning och rapporter från WHO:s arbetsgrupp om vaccintveksamhet.	Vaccintveksamhet påverkas av förtroende, bekvämlighet och övertygelse. Anpassade strategier behövs för att bemöta tveksamhet.
Taylor, L. E., Swerdfeger, A. L., & Eslick, G. D. (2014)	Vaccines are not associated with autism: An evidence-based meta-analysis of case-control and cohort studies	Att analysera och motbevisa kopplingen mellan vaccin och autism genom en meta-analys.	Meta-analys av fall-kontroll och kohortstudier.	Ingen koppling mellan vaccin och autism hittades, vilket stödjer att vaccin inte orsakar autism.

Bilaga 4 – Översikt av Grey Literature (grå litteratur)

Var	Sökning	Källa	Publ. år	Titel
Manuell sökning Google	Vaccin uppkomst	Folkhälsomyndigheten	2013	Sjukdomsinformation om smittkoppor
Manuell sökning Google	Vaccin tveksamhet	Folkhälsomyndigheten	2022	Vaccination och kommunikation: Strategier för att hantera tveksamhet
Manuell sökning Google	Vaccin tveksamhet	Folkhälsomyndigheten	2022	Vaccination och myter: Att hantera missuppfattningar om vaccination
Manuell sökning Google	Etik + forskning	Forskningsetiska delegationen	2019	Etiska principer för humanforskning och etikprövning inom humanvetenskap i Finland.
Manuell sökning Google	Vaccine hesitancy	European centre of disease prevention and control	2021	Overview of vaccination hesitancy in Europe.
Manuell sökning Google	Vaccine hesitancy	SAGE Working Group	2014	Report on vaccine hesitancy.

Bilaga 5 – Resultatöversikt

Olika orsaker till vaccintveksamhet samt hur man bemöter dem på bästa sätt	
Orsaker bakom vaccintveksamhet	<ul style="list-style-type: none"> -Brist på förtroende -Rädsla för biverkningar -Desinformation och myter -Personliga och religiösa övertygelser -Brister i kommunikation -Tidigare negativa erfarenheter -Social påverkan -Naturliga alternativ
Psykologiska orsaker bakom vaccintveksamhet	<ul style="list-style-type: none"> -Konspirationsteorier -Riskuppfattning -Emotionella faktorer -Beteendemässigt immunsystem -Personliga värderingar
Missuppfattningar och informationsbrist	<ul style="list-style-type: none"> -Myter om autism -Missförstånd om biverkningar -Falsk trygghet
Informationskällors påverkan på vaccintveksamhet	<ul style="list-style-type: none"> -Informationskälla påverkar inställning -Sociala medier och osäkra källor -Hälso- och sjukvårdspersonalens roll -Ekokammare på sociala medier -Traditionella medier -Vikten av evidensbaserad kommunikation
Bemötande av vaccintveksamma personer	<ul style="list-style-type: none"> -Empatisk och individanpassad kommunikation -Bemöta missuppfattningar med evidens -Förtroendebyggande relationer -Mer än bara information -Personcentrerad metod -Tydlig och begriplig information